

instytucje

Monika Ochwat-Marcinkiewicz
Stowarzyszenie Ekopsychologia, Zakliczyn

KONCEPCJA ROZWOJU SZLAKU KULTURY WOŁOSKIEJ

W artykule przedstawiono ekspertyzę opracowaną w ramach Grupy Roboczej ds. Zrównoważonej Turystyki projektu „Porozumienie Karpackie „Karpaty Naszym Domem” aktywnym partnerem dialogu obywatelskiego” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Autorami ekspertyzy są: Małgorzata Fedas, Karolina Fidyk, Katarzyna Śliwa-Martinez, Jadwiga Środulska-Wielgus, Krzysztof Wielgus, Bernadetta Zawilińska, Monika Ochwat-Marcinkiewicz. Opracowanie redakcyjne: Bernadetta Zawilińska. Niniejszy dokument jest wynikiem spotkań, dyskusji, konsultacji z ekspertami oraz potencjalnymi koordynatorami i partnerami szlaku.

Koncepcja Szlaku Kultury Wołoskiej (zwanego w skrócie „Szlakiem Wołoskim”) zrodziła się na początku obecnego stulecia, z inicjatywy Zdzisława Błachuta oraz Jadwigi i Krzysztofa Wielgusów, w Wiejskim Ośrodku Kultury w Ochothnicy Górnej i zaczęła być rozwijana przy wsparciu miejscowego Oddziału Związku Podhalan oraz środowisk akademickich krakowskich uczelni – w szczególności Instytutu Architektury Krajobrazu na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. Po raz pierwszy zamaterializowała się w postaci opisu, map, plansz terenowych, a następnie publikacji naukowych i popularyzatorskich (w latach 2007–2008). Prace związane z rozwojem szlaku od początku wspierane były przez Lokalną Grupę Działania „Gorce-Pieniny”, głównie w ramach Projektu Leader+. Istotnym impulsem do realizacji koncepcji szlaku były także praktyczne działania górali Beskidu Śląskiego, dzięki którym odradza się pasterstwo beskidzkie, rozwijane w oparciu o program „Owca Plus” dla województwa śląskiego.

Z końcem 2011 r. działania związane z opracowaniem koncepcji szlaku powierzono Grupie Roboczej ds. Turystyki „Budowa Szlaku Kultury Wołoskiej” utworzonej przy Porozumieniu Karpackim „Karpaty Naszym Domem”.

Szlak Kultury Wołoskiej jest szlakiem dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego związanego z tradycjami wołoskimi w Karpatach. Docelowo szlak ma mieć charakter międzynarodowy i prowadził będzie wzdłuż całego

łuku Karpat, podążając śladami wędrówek i osadnictwa wołoskiego oraz łącząc miejsca o żywych tradycjach pasterskich. Za jego główne cele przyjęto ochronę i rewitalizację elementów dziedzictwa kulturowego; popularyzację kultury ludowej związanej z tradycjami wołoskimi; integrację społeczności lokalnej; podniesienie dochodów mieszkańców poprzez ożywienie ruchu turystycznego w regionie karpackim oraz aktywizację rynków lokalnych, promocję regionu i popularyzację dobrych praktyk w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki. Cele te będą realizowane poprzez wskazywanie i otaczanie ochroną śladów osadnictwa wołoskiego na terenie Karpat, jako elementów wspólnego dziedzictwa europejskiego; przywracanie w wybranych miejscach tradycyjnej gospodarki opartej na wypasie owiec i bydła, zachowanie krajobrazu kulturowego oraz bioróżnorodności, poprzez odbudowę szałasów i czynną ochronę użytków zielonych; podtrzymywanie, a w niezbędnych przypadkach przywracanie zwyczajów i tradycji (w tym rękodzielniczej), organizację przedsięwzięć mających na celu aktywizację miejscowych społeczności oraz wzrost ich zaangażowania na rzecz ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu, a także wzmocnienie poczucia lokalnej tożsamości, budowę związanych ze szlakiem produktów turystycznych, opartych na lokalnym potencjale dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym produktów specjalistycznych; rozwój usług okołoturystycznych oraz rzemiosła; budowę małej infrastruktury przy szlakach turystycznych oraz rozwój punktów informacji turystycznej; rozwój partnerstwa trójsektorowego; podejmowanie działań promocyjnych, zwłaszcza popularyzujących rozwój form turystyki sprzyjających ochronie środowiska przyrodniczego i zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie monitoringu efektów tych działań; odkrywanie nowych destynacji w obrębie Karpat i podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi turystyki w miejscowościach, w których funkcja turystyczna dotychczas nie rozwijała się lub miała marginalne znaczenie.

Szlak Wołoski realizując powyższe cele sprzyja wdrażaniu zapisów „Ramowej konwencji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat” (tzw. Konwencji Karpackiej), a w szczególności w pełni wpisuje się w główny cel rozwoju turystyki nakreślony w sporządzonym do konwencji protokole o zrównoważonej turystyce. Będąc szlakiem transgranicznym, Szlak Wołoski sprzyja współpracy pomiędzy krajami karpackimi, mającej na uwadze dobro obecnych i przyszłych pokoleń, w celu maksymalizacji korzyści z turystyki dla bioróżnorodności, ekosystemów i rozwoju społeczno-gospodarczego, a także korzyści z bioróżnorodności dla turystyki, przy jednoczesnym ograniczeniu negatywnych ekologicznych, środowiskowych i społeczno-gospodarczych oddziaływań turystyki¹.

¹ Protokół o zrównoważonej turystyce do Ramowej konwencji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat, sporządzonej w Kijowie dnia 22 maja 2003 r., art. 1.

Szlak Kultury Wołoskiej jest pożyteczną inicjatywą powstającą w oparciu o współpracę partnerów z trzech sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego. Poprzez stwarzanie warunków do powstawania oddolnych inicjatyw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, przyczynia się do rozwoju lokalnej gospodarki i zwiększenia przedsiębiorczości wśród mieszkańców. W związku z tym koordynatorzy lokalni mają za zadanie udostępniać na swoim terenie informacje o szlaku, inicjatywach, które mogą zawrzeć się w jego ofercie, planowanych działaniach wpływających na rozwój szlaku (projekty miękkie, infrastruktura, promocja).

Podmioty należące do szlaku, jak również z jego otoczenia, powinny współpracować na różnych poziomach w celu tworzenia oferty – pakietów turystycznych związanych ze szlakiem – oraz znalezienia dla niej kanałów dystrybucji i informacji o nich. Rola koordynatorów lokalnych w tym procesie polega m.in. na nawiązywaniu i rozwijaniu na poziomie lokalnym współpracy z potencjalnymi dostawcami produktów turystycznych, takimi jak: organizacje pozarządowe; artyści i twórcy ludowi; przedsiębiorcy działający w branży turystycznej; biura turystyczne; przewodnicy turystyczni i piloci wycieczek; obiekty noclegowe, gospodarstwa agroturystyczne, hotele, restauracje, kawiarnie itp.; przewoźnicy; muzea; centra informacji turystycznej domy kultury, biblioteki, inne lokalne instytucje kulturalne; liderzy społeczności lokalnych; lokalne portale internetowe promujące turystykę oraz dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze; lokalne samorządy; instytucje administracji rządowej i samorządowej.

Podmioty, które przyłączają się do szlaku, mają możliwość korzystania ze wspólnej marki oraz wsparcia w promocji i rozwijaniu swojej działalności ze strony głównego koordynatora i koordynatora lokalnego. Warunkiem stania się formalnym partnerem szlaku i używania przez dany podmiot nazwy szlaku oraz jego logo jest spełnienie kryteriów opisanych w dalszych częściach opracowania.

O tym, czy dany region, miejscowość, miejsce są atrakcyjne turystycznie decydują z jednej strony walory przyrodnicze i kulturowe oraz zagospodarowanie turystyczne, a z drugiej ich subiektywny odbiór przez turystów. Walory turystyczne zazwyczaj rozumiane są jako zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które – wspólnie lub każde z osobna – są przedmiotem zainteresowań turysty i decydują o atrakcyjności turystycznej². Poza obecnie istniejącymi walorami turystycznymi można wyróżnić więc walory potencjalne – elementy przyrody lub dziedzictwa kulturowego, które jak dotąd nie znalazły się w kręgu

² J. W a r s z y ń s k a, A. J a c k o w s k i, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa 1978; W. K u r e k, M. M i k a, *Turystyka jako przedmiot badań naukowych [w:] Turystyka*, W. Kurek (red.), Warszawa 2007, s. 24.

zainteresowań turystów, lecz mogą znaleźć się w nim w przyszłości³. W dużej mierze na tych właśnie „nieodkrytych” jeszcze walorach budowany będzie Szlak Wołoski.

Pojęcia „atrakcyjność turystyczna” używa się w odniesieniu do przestrzeni, do konkretnych obiektów lub wydarzeń odnosi się natomiast pojęcie „atrakcji turystycznej”. W szerokim rozumieniu atrakcją turystyczną jest każdy obiekt lub wydarzenie, które skłoni turystę do odwiedzenia danego miejsca⁴, i które spełnia pewne warunki⁵: ma rdzeń, będący atrybutem miejsca, które turysta chce zobaczyć; dysponuje oznaczniakiem w postaci informacji o rdzeniu (np. przewodników, ulotek, tablic informacyjnych, oznaczeń na mapie); przyciąga turystów.

Wśród różnorodnych atrakcji turystycznych wyróżnić możemy takie obiekty, miejsca lub wydarzenia, które same w sobie mają wartość poznawczą (np. osobliwości przyrodnicze, obiekty zabytkowe) oraz takie, które wykreowano jako produkt turystyczny w celu przyciągnięcia turystów⁶. Atrakcyjność znacznej części walorów turystycznych, zwłaszcza tych o charakterze poznawczym, w istotnym stopniu uzależniona jest od tego jak zostaną one zaprezentowane turystom. Współczesne trendy w turystyce pokazują, że coraz większym zainteresowaniem cieszą się niekonwencjonalne atrakcje dające możliwość łączenia turystyki poznawczej i aktywnej. Rdzeniem atrakcji stają się coraz częściej elementy przyrody lub lokalnej kultury, które wcześniej nie znajdowały się w orbicie zainteresowań turystów. Elementy te umiejętnie wyeksponowane i wplecione w produkty turystyczne stanowią o ich konkurencyjności i sprzyjają zwiększeniu czerpanych z turystyki korzyści ekonomicznych, a tym samym aktywizacji gospodarczej regionów. Z drugiej strony oparcie oferty turystycznej na miejscowym potencjale przyrodniczym i kulturowym sprzyjać może ochronie tych wartości.

Wędrówki wołoskie miały bardzo duże znaczenie dla kształtowania krajobrazu oraz kultury Karpat. Ludność wołoska nie izolowała się, lecz wносиła własne dziedzictwo w kulturę wszystkich narodów i grup społecznych, z którymi dane było się jej spotkać na swojej drodze. Osadnicy wołoscy nasiąkali przy tym kulturą zastaną na szlaku swych wędrówek, spełniając rolę zarówno nośnika, jak i katalizatora przemian kulturowych i cywilizacyjnych. Tym samym pod pojęciem „kultury wołoskiej” można rozumieć ogół kultury Karpat w całej swej wielobarwności i bogactwie. Ich

³ A. Kowalczyk używa pojęcia „zasoby turystyczne” obejmującego zarówno już istniejące walory, jak i walory potencjalne, por. A. K o w a l c z y k, *Geografia turystyki*, Warszawa 2000.

⁴ Z. K r u c z e k, *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*, Kraków 2003, s. 8.

⁵ W. K u r e k, M. M i k a, dz. cyt., s. 27.

⁶ Tamże.

zaczynem był depozyt pasterskiej kultury, przyniesiony z głębi Półwyspu Bałkańskiego i doskonalony na zagospodarowywanych terenach, a więc nieustannie ewoluujący. Stapiany z kulturą ziem zasiedlanych przesądzał zarówno o uniwersalizmie, jak i o odmienności ludów gór. Jedność wołoskiego korzenia absolutnie nie wykluczała więc regionalnych, a nawet mikroregionalnych różnic, tak istotnych dla bogactwa i różnorodności.

Pomimo regresu, a w niektórych częściach Karpat zupełnego zaniku gospodarki pasterskiej, w górach widoczne pozostały ślady wołoskiej kolonizacji. Przejawiają się one m.in. w układach przestrzennych wsi, zagarnianych przez sukcesję roślinną polanach i pastwiskach, zanikających pasterskich kolibach i samotniczych gospodarstwach zarebiackich. Ślady te, choć obecne, dla nieprzygotowanego obserwatora mogą być mało czytelne i nieoczywiste. Ich wartość dokumentacyjna i dydaktyczna jest wielka, lecz wymaga wskazania – mianowania.

Szlak Kultury Wołoskiej ma stać się czynnikiem rewaloryzującym i chroniącym odwieczne formy krajobrazu poprzez zachowanie równowagi przyrodniczej i kulturowej. Jest w założeniu czynnikiem synergicznym z reintrodukcją wypasu kulturowego, wykaszaniem polan, promowaniem rolnictwa ekologicznego, czy właściwych form architektury (znakomitym przykładem dobrej praktyki jest tutaj, doprowadzony do stanu faktycznego parku kulturowego, masyw góry Magurki-Borsuczyny w Gorcach). Szlak Wołoski ma połączyć nie tylko miejsca, lecz i wydarzenia, rozpisane zgodnie z odwiecznym rytmem, dyktowanym rytmem przyrody gór i uzależnionej od nich gospodarki pastersko-rolnej, włączając w to takie zjawiska jak: migracje w niziny (włączenie w rytm szlaku terenów poza pasmem Karpat), czy udział Wołochów i ich potomków w wyprawach wojennych. W przypadku Polski jest to więc wyraźne wyjście poza utrwalone przez ostatnie kilkadziesiąt lat ciasne i spłaszczone pojęcie tzw. góralszczyzny.

Powstający szlak bazował więc będzie zarówno na naturalnych walorach górskiej przyrody, jak i krajobrazie kulturowym oraz innych elementach materialnego i duchowego dziedzictwa miejscowej kultury.

Monika Ochwat-Marcinkiewicz – e-mail: ekopsychologia@ekopsychologia.pl